

ברוך ה' – מפי הגוי

הבעל שם טוב, כך מספרים, היה מהלך בעיירות ובכפרים ושואל יהודים לשלומם. וכולם, גם עניים שבעניים, היו עונים כמובן, כדרך יהודים מאמינים, "ברוך השם". גם יהודים שלא זכו לעושר ולהצלחה, ואפילו כאלה שאינם מצויים בלימוד תורה, יודעים כי יש להם סיבות טובות להודות לה'. כשהיו שואלים את הבעל שם טוב עצמו מדוע הוא שואל תמיד לשלום הנקרים בדרכו, היה עונה בפסוק: "וְאָתָּה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל" (תהילים כב, ד). בכל פעם שיהודי אומר "ברוך ה'", הוא משתתף בתהילתו זו בהכרת ה' ועושה כיסא לשכינה.

המילים "ברוך ה'" מופיעות בפרשת השבוע שלנו. אך לא אדם מבני ישראל אומר אותן. האומר הוא יתרו, כוהן מדיין, חותן משה. כאשר הוא שומע כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, ומתעדיך בכל אשר עשה אלוהים למשה ולישראל, הוא לוקח איתו את בתו ציפורה אשת משה ואת נכדיו גרשום ואליעזר ומצטרף אל מחנה ישראל במדבר. משה מספר לו על התלאות ועל הטובות, ויתרו עונה: "בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פְּרָעָה, אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרַיִם" (שמות יח, י).

שלושה אנשים בתורה משתמשים בביטוי הזה, וכולם אינם בני ברית. הראשון הוא נוח: "בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שָׁם" (בראשית ט, 1).

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

כו). השני הוא עבד אברהם, אליעזר על פי המדרש, הנשלח למצוא אישה ליצחק: "בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא עָזַב חֶסְדּוֹ וְאֶמְתּוֹ מִעַם אֲדֹנָי" (בראשית כד, כז). השלישי הוא כאמור יתרו.¹

האם זו מקריות, או דפוס מובהק? מדוע תהילת-ה' זו מצוטטת מפי נוח, אליעזר ויתרו, ואילו מפי בני ישראל אנו שומעים כמעט רק תלונות (למעט שירת הים, כמובן)? אולי מפני שזה טבע האדם: אדם רואה בעיקר מה חסר לו, ואילו אחרים המתבוננים בו מיטיבים ממנו להבחין בברכות שבחיייו. אנחנו מתלוננים, ואחרים תמהים איך זה שאנחנו מתלוננים כשיש לנו דברים כה רבים להודות עליהם. זהו הסבר אחד.

אך אפשר שלפנינו סימפטום לעניין עקרוני יותר. התורה רומזת כך לרעיון מורכב שממעטים להבינו: שאלוהי ישראל הוא אלוהי כל האנושות, אך לא כן דת ישראל. בניסוחו של רבי עקיבא בפרקי אבות (ג, יד): "חביב אדם, שנברא בצלם... חביבין ישראל, שנקראו בנים למקום".

אנחנו מאמינים שאלוהים אוניברסלי. הוא ברא את העולם. הוא סידר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע. הוא שחולל את החיים ויצר את האדם. האכפתיות שלו אינה מוגבלת לעם ישראל. כמאמרנו פעמיים ביום, במזמור "אשרי": "טוב ה' לָפַל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו" (תהילים קמה, ט). אין צורך להיות יהודי כדי להתמלא ביראה כלפי הבורא, או כדי לזהות, כיתרו, את חותם אצבעותיו בניסים שהוא מחולל. קשה למצוא עוד ספרות דתית קדומה הנוהגת כבוד כזה בדמויות העומדות מחוץ לגבולות אמונתה.

הדבר נכון לא רק כאשר לשלושת אומרי "ברוך ה'". התורה קוראת למלכיצדק מלך שלם "כִּהְיֶה לְאֵל עֲלִיּוֹן". גם הוא מברך את

ה': "ברוך אַבְרָם לְאֵל עֲלִיּוֹן קִנְהַ שְׁמַיִם וְאַרְצָן, וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיַדְךָ" (בראשית יד, יח-כ).

דוגמה נוספת: ערב מהפכת סדום ועמורה, אברהם הפציר בה', "חֲלֵלָהּ לָךְ מַעֲשֵׂת פְּדָבָר הַזֶּה לְהִמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע וְהִיא כְּצְדִיק כְּרָשָׁע" (שם יח, כה). והנה, דבר דומה אומר כעבור שני פרקים אבימלך מלך גרר. כאשר ה' אומר לו שהוא ימות על כי לקח את שרה, מצטדק אבימלך שעשה זאת בתום לב, כי אברהם אמר לו שהיא אחותו, וקורא, "אֲדֹנָי, הֲגוֹי גַם צְדִיק תִּהְרָג?" (שם כ, ד).

שימו לב גם לכך שפרשתנו, הפרשה הכוללת את עשרת הדיברות ואת ברית סיני, המאורע החשוב ביותר בהיסטוריה היהודית, נושאת את שמו של יתרו, שאינו מבני ישראל. דווקא לפני מעמד הר סיני משבצת התורה עצות ארגוניות שכוהן מדיין נותן למשה. כל אלו הן דוגמאות מובהקות לנדיבות רוחנית כלפי שאינם בני ברית.

חשבו עתה על חודש תשרי, הקדוש בחודשים. ביום הראשון של ראש השנה, קריאת התורה מספרת בהולדת יצחק אך ממשיכה לגירוש הגר וישמעאל, בהצלתם בידי המלאך, ובדברי המלאך להגר: "מַה לָּךְ, הֲגֵר? אֵל תִּירָאִי, כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֵל קוֹל הַנְּעָר בְּאֲשֶׁר הוּא שָׁם. קוֹמִי שְׂאִי אֶת הַנְּעָר וְהַחֲזִיקִי אֶת יָדָךְ בּוֹ, כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁימְנֶנּוּ" (בראשית כא, יז-יח). ישמעאל לא נועד להיות נושא הברית, אך הוא נושע ואף נתברך.

בעלות המנחה ביום כיפור, לאחר שבילינו כבר את רוב היום בצום ובתפילה ובוודאי, אנו קוראים בספר יונה ומגלים כי חמש מילים שאמר הנביא, "עוֹד אֲרַבְּעִים יוֹם וְנִינְוָה נִהְפָּקֶת"

(יונה ג, ד), הספיקו כדי לגרום לכל תושבי העיר האשורית, אויבת ישראל, לחזור בתשובה. מסורת ישראל רואה באירוע זה מופת לתשובה קולקטיבית.

עדיין בחודש תשרי, בחג הסוכות, אנו קוראים בנבואת זכריה כיצד באחרית הימים יבואו כל הגויים לירושלים לחוג את חג הסוכות (זכריה יד, טז-ט).

אלו הן שלוש דוגמאות מובהקות לגישה אוניברסלית. אין משתמע מהן שבאחרית הימים כל הגויים יתגיירו – אלא דבר שונה: שכולם יכירו באל האחד, בורא העולם וריבונו.

הרעיון שאפשר להימצא מחוץ למעגלותיה של דת מסוימת, ועדיין להיחשב בעיני מאמיניה כמי שמאמין באלוהיה, הוא אכן רעיון נדיר בעולם הדתות. מצויה הרבה יותר הגישה האומרת: אל אחד, אמת אחת, דרך אחת – ומי שאינו הולך בדרך זו הם חסרי האל, הבלתי-נגאלים, הכופרים, אלה שלא ייושעו, הדיוטה התחתונה של האנושות.

מדוע אם כן מבחינה היהדות בין האוניברסליות של אלוהים לבין הפרטיקולריות של יחסינו איתו? התשובה: כי הדבר עוזר לנו לפתור את הבעיה הגדולה ביותר שהאנושות מתמודדת איתה, עוד מימי קדם: איך אני יכול להכיר בכבודו ובשלמותו של ה'אחר'? ההיסטוריה והביולוגיה צרכו בתודעת האדם יכולת אלטרואיסטית כלפי האנשים הדומים לו, ותוקפנות כלפי האנשים שאינם כמותו. אנחנו טובים, הם רעים. אנחנו חפים מפשע, הם אשמים. לנו האמת, הם חיים בשקר. לצידנו נמצא אלוהים, לצידם לא. מן הנטייה הזאת נולדו פשעים רבים של עמים כלפי עמים אחרים.

משום כך מלמדנו המקרא דרך אחרת. נוח, אליעזר ויתרו הם אנשי אלוהים אף כי אינם מבני בריתו. אפילו תושבי נינווה נעשים למופת של שמיעה לנביא וחזרה בתשובה. אלוהים בירך את ישמעאל כשם שבירך את יצחק. אלה הם שיעורים מהדהדים.

קשה לחשוב על עיקרון נחוץ יותר במאה ה-21. הבעיות הגדולות שהאנושות מתמודדת עמן – שינוי האקלים, הפערים הכלכליים, לוחמת הסייבר, האינטליגנציה המלאכותית – הן גלובליות, אבל יכולת ההשפעה הפוליטית היעילה שלנו היא לכל היותר לאומית. יש אי-הלימה בין הבעיות שלנו לפתרונות הזמינים לנו. אנו צריכים למצוא דרך לשילוב בין האנושיות האוניברסלית שלנו לבין הפרטיקולריות שלנו, הדתית והתרבותית.

את זאת עושה התורה בספרה לנו על נוח, על עבד אברהם ועל יתרו האומרים "ברוך ה'". הם מודים לו באותה לשון שבה אנו מודים לו כיום. אלוהים הוא אוניברסלי. כזו היא האנושות כולה שנבראה בצלמו. אבל ההתגלות והברית בהר סיני הן פרטיקולריות. הן שייכות לסיפור שלנו, לא לסיפור האנושי האוניברסלי.

אני מאמין שהיכולת להיות פרטיקולריים בזהותנו ואוניברסליים במחויבות שלנו לעתיד האנושות היא המסר החשוב ביותר שאנו היהודים יכולים להביא אל המאה ה-21. אנחנו שונים, אבל אנחנו אנושיים. על כן, הבה נפעל כולנו יחד, כל עם בתרומתו הייחודית, לפתור את הבעיות המשותפות היכולות להיפתר רק בפעולה משותפת.

1 בשני מקרים נוספים נאמר על אדם שהוא "ברוך ה'", כלומר מבורך בידי ה'. לבן אומר לעבד אברהם "בוא, ברוך ה'" (בראשית כד, לא), ואבימלך אומר ליצחק "אָמֵהָ עֲתָה בְרוּךְ ה'" (שם כו, טז). גם בשני המקרים הללו הדובר אינו בן-ברית.